

VZDIALENOSŤ AKO FAKTOR VÝSKUMU VNÚTORNEJ MIGRÁCIE SLOVENSKA

Arnold Kakaš*

* Univerzita Komenského v Bratislave, Prírodovedecká fakulta, Katedra humánnej geografie a demografie, Mlynská dolina, Ilkovičova 6, 842 15 Bratislava, kakas@fns.uniba.sk

Distance as a factor of research of internal migration within Slovakia

In this paper, we deal with the length of migration flows within Slovakia. The main research goal is to identify how far inhabitants of Slovakia migrate within the country and whether there is a connection between structural characteristics and the distance of migration. If such a connection exists, it should be reflected in the increase or decrease in average migration distance travelled by people who belong to a certain group. The study focuses on the analysis of two years – 1996 and 2013 – and changes which happened between these years. Instead of a classic regional division of Slovak territory, specific length categories (ordinal) based on empirical evidence are used. Also, nonparametric statistical testing is used to verify our hypothesis. The deduced results confirmed some already known characteristics of internal migration within Slovakia and brought some new insights into the discussed topic.

Key words: migration, distance, significance, connection, region, Slovakia

ÚVOD

Vnútornej migrácii na Slovensku sa dlhodobo venuje viacero autorov (napr. Bezák 2002, 2005, 2006 a 2008, Jurčová 2010 a 2015, Podolák 2006, 2010 a 2016 a iní). Ich zistenia (v kontexte migračných vzdialeností) smerujú k trom zásadným záverom. Prvým je význam krátkych medziregionálnych migrácií. Podľa Bezáka (2006) sa až 58 % vnútorných migrácií uskutočňuje v rámci hraníc funkčných mestských regiónov. Druhým záverom je klesajúci počet migrácií so vzrastajúcou vzdialenosťou medzi východiskovým a cieľovým regiónom (Bezák 2006). Tretím je recipročný charakter medziokresných migrácií medzi niektorými susednými okresmi (Jurčová 2010). Tieto priestorové vzorce však narúša región mesta Bratislavy, ktorý migračne získava obyvateľov aj zo vzdialených regiónov. Podľa výsledkov Jurčovej (2010) sa dlhodobo migračne „uzavreté“ východné Slovensko „otvára“ v zmysle zvýšenia migračných tokov (ich mohutnosti) do regiónu Bratislavského kraja. Do istej miery ešte stále môžeme súhlasiť aj s tvrdením Čermáka (2005), že súčasný stav migračných vzorcov (a prebiehajúcich selektívnych procesov) je „dedičstvom“ regionálnej a sociálnej nivelizácie v období socializmu. V predložennom príspevku sa budeme venovať otázke vzdialenosti, resp. dĺžky migračných tokov na Slovensku. Vo väčšine prípadov sa v domácej literatúre určuje „dĺžka“ migračných tokov na základe podielu migrácií vnútroregionálnych (okresných a i.) a medziregionálnych, pričom sa pozornosť zvykne venovať aj faktoru susedstva (napr. Jurčová 2010). Dĺžku migrácie chápeme ako vzdialenosť (v dvojrozmernom euklidovskom priestore) medzi zdrojovou a cieľovou obcou, ktorú musel migrant prekonať. V prvej časti predkladaného textu je krátka diskusia o role vzdialenosti v kontexte migrácie. V druhej sú prezentované dáta a použité metódy, je zdôvodnený ich výber a možná interpretácia.

Tretia časť je venovaná výsledkom empirickej analýzy. Konkrétne je zameraná na sledovanie zmien dĺžky migrácie medzi rokmi 1996 a 2013 a analýzu základných charakteristík súboru týchto migrácií. V štvrtej časti sú analyzované vybrané štruktúrne (kategorické) charakteristiky migrantov a ich možného vplyvu na vzdialenosť, ktorú prekonal migráciou.

VZDIALENOSŤ V KONTEXTE MIGRÁCIE

Dĺžka migračných tokov je výsledkom spolupôsobenia mnohých faktorov. Ako v prípade samotnej migrácie, tak aj v prípade migračných vzdialeností možno nájsť množstvo rôznych prístupov a pohľadov na príčiny rozdielností v týchto vzdialenostiach. Nižšie sú diskutované vybrané prístupy, ktoré tvoria tiež teoretický základ tohto príspevku. Môžeme povedať, že tieto interpretácie sú často platné v určitej vymedzenej dimenzii, a preto nie je nevyhnutné, aby sa rôzne prístupy vylučovali, naopak, je vhodné ich považovať za komplementárne. Za dve najvýznamnejšie dimenzie¹ v kontexte vnútornej migrácie možno považovať prístup využívajúci teórie životného cyklu a „spoločensko-štrukturálny“ prístup.

– Životný cyklus – Giele a Elder (1998) definujú životný cyklus ako reťazec spoločensky definovaných udalostí a rolí, ktoré jedinec podstúpi v čase. Tiež dodávajú, že tieto udalosti nemusia nastať v presnom poradí, sú skôr dôsledkom súčtu reálnych skúseností jedinca. V našom ponímaní je životný cyklus spätý najmä s motiváciami migrantov. Faktory ovplyvňujúce migračné správanie nie sú naprieč životným cyklom stabilné. So zmenou fázy životného cyklu sa mení aj sila jednotlivých faktorov. Aj Lee (1966) tvrdí, že váha jednotlivých faktorov môže stúpať alebo klesať, niektoré strácajú význam úplne, v niektorých prípadoch sa objavujú nové. Tieto zmeny môžu byť postupné (napr. spojené s postupným formovaním osobnosti jedinca a pod.), iné súvisia s náhlými životnými udalosťami (napr. úmrtie jedného z manželov, odchod z pracovného trhu a i.). V kontexte dĺžky migračných tokov je táto dimenzia podstatná, keďže podmieňuje priestorové preferencie. Krátke migrácie, napr. z miest na vidiek, sú často realizované osobami, ktorých motiváciou sú nižšie životné náklady (osoby po vstupe do dôchodku), lepšie životné prostredie a prostredie na výchovu detí (napr. pri plánovaní životných stratégií mladých párov) a rôzne iné.

– Spoločensko-štrukturálna dimenzia – pod týmto pojmom si predstavujeme najmä veľkosť osobného kapitálu. Tou máme na mysli sumu doterajších investícií do osobného kapitálu jednotlivcov. Podľa Beckera (2008), ktorý bol profesorom ekonómie a sociológie na Chicagskej univerzite, možno za takéto investície považovať napríklad výdavky na vzdelávanie, zdravotnú starostlivosť, rôzne školenia atď. Rovnako aj charakterové črty, ako poctivosť, bezúhonnosť a iné, sú istou formou kapitálu. Je to z toho dôvodu, že všetky tieto investície môžu v konečnom dôsledku zvyšovať príjmy, zlepšiť zdravotný stav alebo zlepšovať zvyky jedincov počas ich života. Becker považuje za najvýznamnejšiu investíciu do osobného kapitálu vzdelanie, v ktorého prípade bolo mnohokrát preukázané, že investícia doň následne zvyšuje príjmy. Z týchto postulátov vychádza hypotéza, že existujú dôvody na predpoklad, že niektoré skupiny obyvateľov majú v dôsledku svojho osobného kapitálu rozdielne priestorové správanie. Ako príklad možno uviesť, s migrač-

¹ Upozorňujeme, že tieto dimenzie nie sú v praxi pomenované, ich prítomnosť je však zrejmalá. V texte uvedené dimenzie a ich názvy využívame na analýzu a je možné, že v iných prácach sa čitateľ stretne s iným členením.

nými preferenciami často spájané, dosiahnuté vzdelanie. Podľa nášho názoru osoby, ktoré v minulosti investovali do rozvoja svojho osobného kapitálu, majú väčší predpoklad tento proces zopakovať. V tomto smere možno za takúto investíciu považovať aj migráciu, ktorej výsledkom by malo byť zlepšenie životnej úrovne.

V predloženej práci sa pokúsime pomocou údajov o vnútornej migrácii v Slovenskej republike verifikovať uvedené hypotézy. Na podporu nám môžu poslúžiť aj teoretické koncepty rôznych autorov, z ktorých vyberáme napr. Sjaastada (1962), ktorý tiež vnímal migráciu ako investíciu do osobného kapitálu. S touto myšlienkou možno súhlasiť, hoci samotný autor sa zaoberal skôr medzinárodnou migráciou. V kontexte vnútornej migrácie sa tento výrok dá preformulovať na tvrdenie, že migrácia na veľké vzdialenosti je väčšou investíciou do osobného kapitálu, čo v zásade napĺňa hypotézu tejto štúdie o význame spoločensko-štrukturálnej dimenzie migrácie.

Iný pohľad na migračné vzdialenosti poskytol Lee (1966). Podľa jeho verzie push-pull migračnej teórie je možné považovať vzdialenosť za „vstupujúcu prekážku“ do migračného rozhodovania. Hoci autor mal pravdepodobne na mysli skôr prípady medzinárodnej migrácie, možno tento „obmedzujúci“ charakter vzdialenosti považovať za prítomný aj v prípade vnútornej migrácie. V tomto bode preto uvažujeme o tom, ktoré skupiny obyvateľov majú najvyššiu pravdepodobnosť, že budú ochotné migrovať na väčšie vzdialenosti, a pre ktoré je veľká vzdialenosť zároveň veľkou prekážkou.

Podobný pohľad na vplyv vzdialenosti na migráciu má aj Zipf (1946), ktorý s narastajúcou vzdialenosťou medzi obcami očakáva klesajúci objem migrácie. Tento predpoklad je aj v zhode s prvým zákonom migrácie, ktorý hovorí, že väčšina migrantov sa sťahuje len na krátke vzdialenosti (Ravenstein 1885 a 1889). V oboch prípadoch však treba doplniť aj faktor veľkosti sídla a teda aj ich gravitačný potenciál. Ten je vyjadrený v druhom Ravensteinovom zákone migrácie, v ktorom tvrdí, že dlhé migračné toky smerujú vo väčšej miere do veľkých miest.

Cieľom v tejto sekcii bude preto poukázať na to, že redistribúcia kvality ľudských zdrojov – osobného kapitálu cez migráciu – bude mať pravdepodobne špecifický charakter v závislosti od dĺžky migračných tokov, ktoré sledujeme.

DÁTA A METÓDY

Pri analýze boli použité migračné dáta za roky 1996 a 2013, ktoré získava Štatistický úrad SR z priebežnej evidencie hlásení o sťahovaní obyvateľstva na obecnej úrovni. Dáta boli upravené a rozšírené tak, aby zodpovedali potrebám tohto príspevku. Hlavné zmeny a doplnky dát boli nasledovné:

Vek migranta – bol ohraničený zdola vekom 18 rokov ku dňu hlásenia o sťahovaní. Cieľom príspevku je analyzovať len zámerné migrácie (t. j. migrácie, o ktorých mal migrant možnosť rozhodnúť – aspoň po formálnej stránke). Vnútromestské migrácie – keďže sa podľa súčasnej metodiky započítavajú do vnútornej migrácie Slovenska aj migrácie medzi mestskými časťami miest Bratislava a Košice, pristúpili sme k vyradeniu týchto migrácií z nášho súboru. Takéto migrácie by výrazne narúšali priestorový obraz migračných tokov a ich vzdialeností, čo by sa prejavilo zvýšeným podielom medziobecných – veľmi krátkych migrácií v celkovej štruktúre vnútornej migrácie SR.

Typy zdrojových a cieľových obcí – V analýze uvádzame štyri typy zdrojových a cieľových obcí: vidiecke obce, mestské obce, Bratislava a Košice. Bratislavu a Košice sme zámerne vyčlenili ako samostatné typy z dôvodu ich špecifického postavenia v rámci regionálnej štruktúry Slovenska. Jednotlivé skupiny sa navzájom neprekrývajú.

Vzdialenosť – určenie dĺžky migrácie bolo do značnej miery zložité, a to najmä z troch príčin. Prvou je komplikovanosť a časová náročnosť výpočtu takýchto údajov v bežne použitých softvéroch. Druhou príčinou (v nadväznosti na prvú) je, že pri použitej metóde výpočtu sa vychádza z vrstvy obcí (teda plôch) a nie populačných jadier obcí (presných bodov). Poslednou je fakt, že vypočítaná dĺžka migrácie je len vzdušná vzdialenosť medzi dvoma obcami a nie reálna vzdialenosť, ktorú migrant fyzicky prekonal. Ako najlepší kompromis sa javil výpočet vzdialenosti zo súradníc centroidov území zdrojových a cieľových obcí priamo v databáze, bez použitia špeciálneho softvéru:

$$vzd = \frac{\sqrt{(x_a - x_b)^2 + (y_a - y_b)^2}}{1\,000} (km),$$

kde a a b sú indexy obcí zdrojových a cieľových a X a Y vyjadrujú x a y súradnicu v metroch.

Teoretické priemerné medziregionálne vzdialenosti boli vypočítané koeficientom strednej vzdialenosti:

$$k = \sqrt{\frac{S}{N_x}},$$

kde S je suma plôch regiónov (teda rozloha celého skúmaného územia – SR), N_x je počet regiónov, ktoré vstupujú do analýzy.

Tento ukazovateľ bol vypočítaný pre päť územných členení. Prvým členením je úroveň obcí (2 890 bez mestských častí Bratislavy a Košíc). Priemerná vzdialenosť medzi obcami poskytuje informáciu o tom, aká migračná vzdialenosť môže byť považovaná za medziobecnú. Následne, priemerné vzdialenosti väčších regionálnych celkov určujú už medziregionálne migrácie (v závislosti od zvolenej regionálnej úrovne). Druhým je okresné členenie, ktoré je však modifikované na 72 okresov po zlúčení mestských okresov Bratislavy a Košíc do dvoch ucelených regiónov. Tretiu úroveň územného členenia predstavujú aproximované funkčné mestské regióny (ďalej len AFMR, spolu 49 regiónov), ktoré približne zodpovedajú variantu 91-A vychádzajúceho z funkčného členenia Bezáka (2000). Zrejme najpodstatnejším dôvodom, prečo pristupujeme k týmto meraniam, je, že v domácich publikáciách sa môžeme často stretnúť najmä s analýzami migrácie na úrovni okresov a AFMR. Z tohto dôvodu považujeme za nutné priblížiť, aká „dlhá“ je medziregionálna migrácia v jednej či druhej regionálnej dimenzii. Dalším dôvodom je existujúca možnosť, že výsledky budú vykazovať vzdialenosť, ktorá by sa v prípade okresov mohla prezentovať ako medziregionálna, ale pri aplikácii systému AFMR by priemerné hodnoty inklinovali skôr k vnútroregionálnej dimenzii (alebo indikovali, že ide o vnútroregionálnu dimenziu). Takáto situácia by v zásade potvrdzovala, že okresy Slovenska nie sú vnútorne koherentné a ani navonok uzavreté. V dôsledku toho môžeme predpokladať, že denný pohyb osôb a udalostí, ktoré sa v rámci neho udejú, sa môže pričiniť o vznik migrácie, ktorá prekračuje okresné

hranice. V prípade AFMR, ktoré sú založené na dennom pohybe za prácou, je vznik medziregionálnych migračných tokov menej pravdepodobný. Štvrtým a piatym stupňom členenia sú kraje a oblasti Slovenska (osem, resp. štyri regióny). Migrácia na vzdialenosti, pri ktorých sa prekonáva priemerná hranica takto veľkých celkov, môže byť považovaná za nadregionálnu.

Základný opis súboru hodnôt za roky 1996 a 2013 je založený na zistení niektorých hraničných „momentov“, ktoré súbor charakterizujú a z ktorých vieme odhadnúť ich rozdelenie. Sú nimi priemer, štandardná odchýlka, 1., 10., 25., 50., 75., 90. a 99. percentil. Na grafické znázornenie využívame histogram a box plot. Skutočnosť, či sú rozdiely v týchto hodnotách medzi sledovanou dvojicou rokov náhodné alebo štatisticky významné, zistíme pomocou Mann-Whitneyho U testu. Mann-Whitneyho U test (v angličtine často označovaný aj ako Wilcoxon rank sum test) je neparametrickou alternatívou dvojvýberového t testu. Testujeme nulovú hypotézu: Rozdelenie dĺžok migrácie v roku 1996 je rovnaké ako v roku 2013. Inak povedané, rozdiely zistené z popisnej štatistiky sú náhodné, štatisticky nevýznamné. Pokiaľ sa preukáže, že rozdielnosť súborov nie je dôsledkom náhody, je potrebné zistiť „skutočnú“ významnosť tejto zmeny (v anglicky písanej literatúre sa často používa pomenovanie „substantive significance“ alebo „economic significance“, napr. Ziliak a McCloskey 2008). Tento pojem poukazuje na to, že v praxi sa často prikladá rozhodujúca váha štatistickej významnosti, ktorá však nesúvisí s reálnym významom alebo dosahom rozdielnosti (Ziliak a McCloskey 2008). Pokúsime sa odpovedať na otázku, ako veľmi sú dĺžky migračných tokov rozdielne v závislosti od rôznych štruktúrnych znakov migrantov.

Pre asociačnú analýzu je potrebné transformovať dĺžky migračných tokov z kontinuálnej formy na kategorickú – ordinálnu formu premennej. Pri tvorbe hraníc intervalov budeme prihliadať na výsledky popisnej štatistiky, ako aj na hodnoty koeficientu strednej vzdialenosti. Výsledné kategorické členenie bude vstupovať do ďalších analýz asociácie medzi kategorickými premennými.

DĹŽKA MIGRAČNÝCH TOKOV NA SLOVENSKU

Na úvod treba zopakovať, že v prácach slovenských autorov, ktoré sa tradične zaoberajú problematikou vnútorných migrácií (Bezák 2005 a 2008, Jurčová 2010 a iní), sa môžeme stretnúť s dvoma zásadnými tvrdeniami:

– Prvým je význam susedských migrácií s recipročným charakterom. Dominancia tohto typu migrácie by znamenala nízku ochotu sťahovať sa na väčšie vzdialenosti. Hoci aj v tomto prípade dochádza k priestorovej redistribúcii obyvateľstva, vplyv na ich dostupnosť na lokálnom/regionálnom pracovnom trhu sa v zásade nemení.

– Druhým tvrdením je, že postupne dochádza k „otváraniu“ východnej časti Slovenska a nárastu počtu migrácií do západnej časti. V tomto prípade možno očakávať väčší vplyv migrácie na rozloženie pracovnej sily a ovplyvňovanie trhov práce.

Ako metodický problém sa môže javiť použitie rozdielnych regionálnych členení uvedenými autormi. Je možné považovať za medziregionálnu migráciu takú, pri ktorej dochádza k výmene obyvateľstva medzi susednými okresmi, funkčnými mestskými regiónmi alebo krajinami? V tab. 1 sa nachádzajú vybrané regionálne členenia územia Slovenska a ich priemerná vzdialenosť vypočítaná koeficientom strednej vzdialenosti.

Tab. 1. Stredná vzdialenosť medzi regiónmi podľa úrovne regionálneho členenia Slovenska

Regionálna úroveň	Stredná vzdialenosť (km)
Obce (2890)	4,12
Okresy (72)	26,09
AFMR (49)	31,63
Kraje (8)	78,29
Oblasti (4)	110,72

Dominanciu krátkych migrácií nám dokazujú hodnoty vybraných momentov (tab. 2)

Tab. 2. Hodnoty vybraných momentov dĺžky migračných tokov Slovenska za roky 1996 a 2013

1996			Percentil						
Priemer	Minimum	Maximum	1	10	25	50	75	90	99
39,43	0,85	407,22	2,21	4,76	7,89	15,37	41,88	109,52	297,73
2013			Percentil						
Priemer	Minimum	Maximum	1	10	25	50	75	90	99
46,20	0,85	413,28	2,40	4,94	7,94	15,10	47,06	140,91	336,55

Podľa týchto hodnôt polovica vnútorných migrácií prebieha na vzdialenosť približne 15 km, ktorá predstavuje menej ako 60 % z priemernej vzdialenosti medzi okresmi. Objavuje sa teda otázka, či sú medziregionálne migrácie skutočne dominantné na mape migračných tokov alebo či možno vnútornú migráciu charakterizovať skôr ako lokálne premiestňovanie obyvateľstva. Na druhej strane však treba upriamiť pozornosť aj na maximálne hodnoty dĺžky migračných tokov. Z výsledkov vyplýva, že skutočne dochádza k nárastu počtu dlhých migrácií. V roku 1996 sa uskutočnilo 10 % najdlhších migrácií na vzdialenosť väčšiu ako 109,5 km. V roku 2013 to však bolo už viac ako 140 km. Tento veľký nárast pritom nie je náhodný. Mann-Whitneyho U test potvrdzuje štatistickú významnosť na hladine $p < 0,0001$.

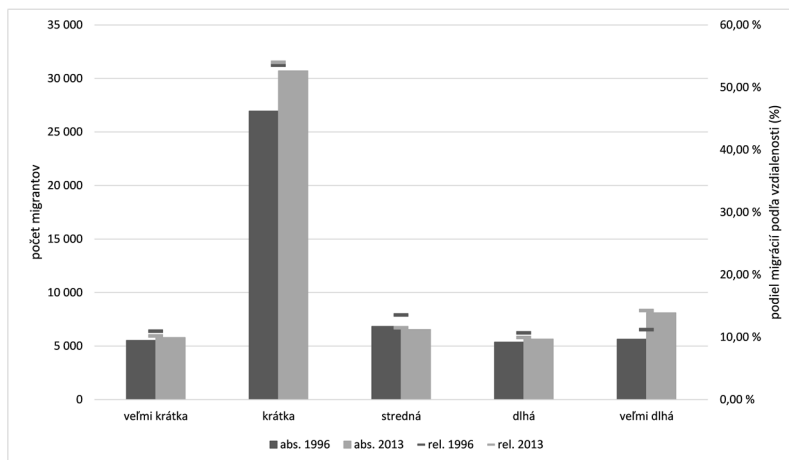
Vyhnmeme sa použitiu termínov ako vnútroregionálna, medziregionálna migrácia a pod. najmä z toho dôvodu, že by dochádzalo k ekologickej chybe a skresleniu výsledkov, pokiaľ by sme pracovali len s migráciami medzi väčšími celkami ako sú obce. Namiesto toho sme vyčlenili päť ordinálnych veľkostných kategórií (tab. 3) založených na kvantitatívnych charakteristikách dĺžky migračných tokov. Voľba ordinálnej škály je dôležitá najmä z dôvodu jej asociovania s ďalšími kategorickými premennými – štruktúrnymi znakmi migrantov.

Tab. 3. Kategórie migrácií podľa vzdialenosti

Vzdialenosť	Interval
veľmi krátka	do 5 km (vrátane)
krátka	(5 km – 25 km>
stredná	(25 km – 50 km>
dlhá	(50 km – 100 km>
veľmi dlhá	viac ako 100 km

Poznámka: V grafoch sú jednotlivé vzdialenosti označené skratkami vk – k – s – d – vd.

Väčšina vnútorných migrácií na Slovensku sa realizuje do vzdialenosti v rozmedzí 5 až 25 km od pôvodného miesta bydliska (obr. 1). Zastúpenie tejto kategórie je stabilné medzi sledovanými časovými rezmi a tvorí približne 54 % zo všetkých migrácií. Ostatné veľkostné kategórie majú približne rovnaké zastúpenie 10 až 15 %. Potvrdzuje sa však tvrdenie, že postupne stúpa význam dlhších migrácií (v rámci kategórií ide o veľmi dlhé migrácie). Ich podiel stúpol z 11,22 % na 14,27 %. Paradoxne však tento nárast podielu nie je na úkor krátkych migrácií, ale stredných. Vynára sa teda otázka, či to možno považovať za následok oslabenia pozície regionálnych centier, kam v minulosti smerovali väčšie podiely migrantov. Môže to znamenať, že ich pozícia sa zhoršuje (pracovný trh, príležitosti a mzdy) voči bratislavskému metropolitnému regiónu, kam títo migranti v posledných rokoch smerujú (viac k tomuto bodu uvádzame v časti venujúcej sa typom zdrojových a cieľových obcí).

Obr. 1. Štruktúra vnútorných migrácií Slovenska podľa dĺžky migračných tokov v roku 1996 a 2013

ASOCIÁCIA SO ŠTRUKTÚRNymi ZNAKMI

Selektívnosť migrácie nie je neznámy jav. Podľa Borjasa (1987), ktorý vychádzal z modelu Roya (1951), je selektívnosť migrácie následkom relatívnych nerovností. Pokiaľ sú v cieľovom regióne nerovnosti väčšie, očakávame, že vysokokvali-

fikovaní jednotlivci začnú do týchto oblastí migrovať. Väčšie nerovnosti implikujú, že vysokokvalifikovaní pracovníci dostanú relatívne vyššie mzdy ako majú v miestach bydliska.

Iným prejavom selektívnosti môže byť napríklad zdravotný stav. Viaceré štúdie (Marmot et al. 1984, Anson 2004 a iní) poukazujú na základe analýzy úmrtnostných pomerov, že migranti majú lepší zdravotný stav ako domáca populácia. Hoci tento faktor zohráva výraznejšiu úlohu v medzinárodnej migrácii (napr. „epidemiologický paradox“), predpokladáme, že aj v rámci typu vnútornej migrácie je pravdepodobnosť migrácie vyššia u obyvateľstva s dobrým zdravotným stavom. Výnimka môže nastať u staršieho obyvateľstva, ktoré migruje práve zo zdravotných dôvodov. V tomto prípade možno zlé zdravie považovať za hlavnú príčinu migrácie.

V kontexte vzdialenosti možno o istých asociáciách hovoriť napríklad v prípade suburbanizácie, ktorá je formou krátkej migrácie, a štruktúra osôb zúčastňujúcich sa na tomto procese sa odlišuje od štruktúry všetkých migrantov. Takéto odvodzovanie je však nepriame a neposkytuje možnosť vedecky overiť získané poznatky bez použitia ďalších dát.

Ďalším nedostatkom väčšiny prác, ktoré konštatujú istú formu závislosti či už priamym tvrdením alebo na základe opisu odlišností medzi migrujúcou a nemigrujúcou populáciou, je absencia štatistického testovania významnosti týchto odlišností. Zastávame názor, že tieto odlišnosti sú významné nielen štatisticky, ale majú aj reálny dosah nielen v mieste odchodu, ale aj v cieľových regiónoch. Nezameriavame na verifikáciu tvrdenia o selektívnosti, ale snažíme sa prejsť na detailnejšiu úroveň, a teda na selektívnosť migrácie v závislosti od dĺžky migračných tokov. Inak povedané, skúmame, či migranti (na ktorých pôsobili selektívne procesy už pri ich rozhodnutí či migrovať) sú selektívnymi silami odlišovaní aj medzi sebou v závislosti od vzdialenosti, na ktorú sa premiestňujú.

Štruktúra migrantov

V prípade neexistencie akejkolvek odlišnosti v preferenciách migrantov podľa jednotlivých štruktúr by bola celková relatívna štruktúra (tab. 4) vlastná pre všetky vyčlenené kategórie dĺžok migračných tokov. Ak však takéto odlišnosti existujú, tak ako predpokladáme v hypotézach práce, tak sa prejavujú v deviáciách voči tejto základnej štruktúre. Pokiaľ niektorá kategória danej štruktúry bude menej preferovať migrácie v niektorej z kategórií vzdialenosti, tak grafické znázornenie bude nižšie ako 1 (menej ako základných 100 %, ktoré predstavujú priemer celkovej vnútornej migrácie, bez ohľadu na vzdialenosť). Naopak, pokiaľ bude daná vzdialenosť preferovaná, hodnoty budú vyššie ako 1. Náhodnosť týchto deviácií preverujeme štatistickým testovaním, reálnu významnosť následne podľa veľkosti deviácie.

Pohlavie

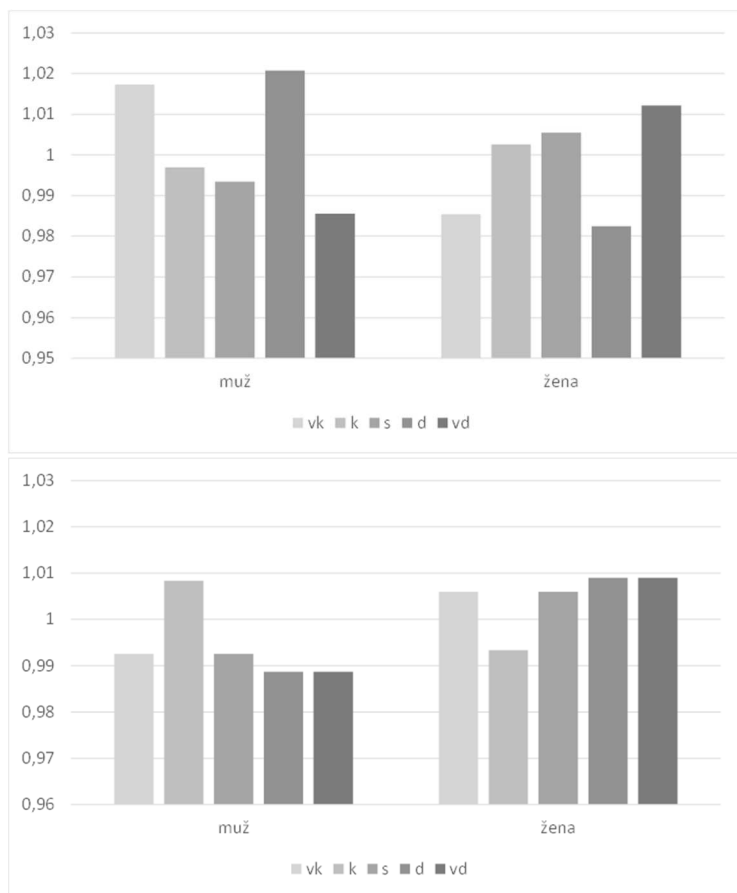
Pohlavie patrí (spolu s vekom) k základným rozlišovacím znakom v demografii. Mnoho skúmaných procesov sa v súčasnosti už prakticky (pri bežnej dostupnosti dát) neskúma spoločne pre obe pohlavia. Predchádzajúca skúsenosť a následná všeobecná akceptácia potvrdzuje, že existujú rozdiely v intenzite sledovaných procesov u mužov a žien. Je preto zaujímavé, že zhodnotenie migrácie sa často obmedzuje len na vyjadrenie spoločnej intenzity alebo miery mobility populácie ako

Tab. 4. Štruktúra vnútorných migrantov Slovenska v roku 1996 a 2013

Štruktúrne znaky	1996		2013	
	Počet	Podiel (%)	Počet	Podiel (%)
Pohlavie				
muž	23 024	45,75	25 193	44,32
žena	27 305	54,25	31 644	55,68
Vek				
<18-25)	18 692	37,14	9 202	16,19
<25-30)	10 153	20,17	11 770	20,71
<30-35)	5 793	11,51	10 838	19,07
<35-40)	3 652	7,26	7 764	13,66
<40-45)	2 712	5,39	4 320	7,60
<45-50)	1 806	3,59	2 970	5,23
<50-55)	1 164	2,31	2 425	4,27
<55-60)	988	1,96	2 300	4,05
<60-65)	970	1,93	1 834	3,23
<65-70)	935	1,86	981	1,73
70 a viac	3 464	6,88	2 433	4,28
Vzdelanie				
základné	9 909	19,69	5 396	9,49
stredné bez maturity	18 081	35,93	14 423	25,38
stredné s maturitou	16 628	33,04	22 612	39,78
vysokoškolské	5 711	11,35	14 406	25,35
Rodinný stav				
slobodný/-á	9 350	18,58	19 997	35,18
ženatý/vydatá	33 815	67,19	26 900	47,33
rozvedený/-á	3 559	7,07	7 401	13,02
ovdovený/-á	3 605	7,16	2 539	4,47
Migranti spolu	50 329	100	56 837	100

celku, a to napriek tomu, že viacerí autori, zahraniční aj domáci, preukázali odlišné migračné správanie mužov a žien (napr. Corbett 2007, Rasmussen 2011 a Šprocha 2011).

Výsledky chi-kvadrátovej štatistiky nepotvrdzujú existenciu asociácie medzi vzdialenosťou vnútorných migračných tokov a pohlavím migranta ($p > 0,05$). Histogram (obr. 2) tento výsledok potvrdzuje. Existujúce rozdiely sú veľmi malé (maximálne na úrovni dvoch percentuálnych bodov z celkovej pohlavnej štruktúry).

Obr. 2. Deviacie v pohlavnej štruktúre migrantov podľa dĺžky migrácie na Slovensku v roku 1996 a 2013

Vysvetlivky: vk – veľmi krátka, k – krátka, s – stredná, d – dlhá, vd – veľmi dlhá

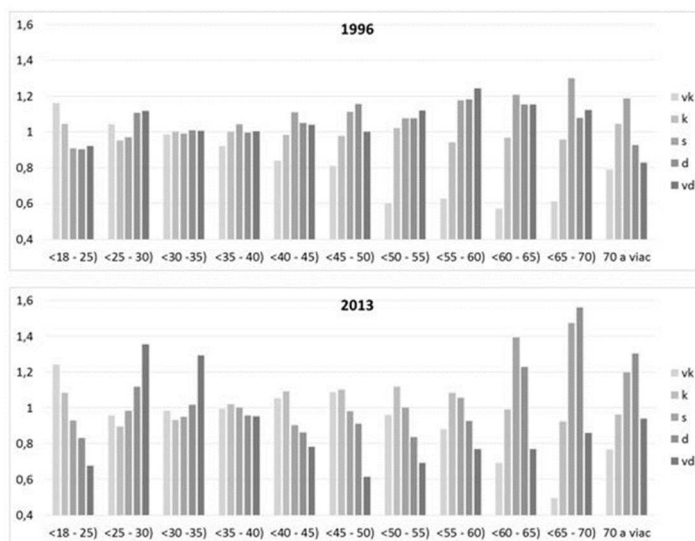
Vek

Vek je jedným zo základných odlišovacích znakov v demografii. Je celkom zrejmé, že dôvodom je meniaci sa intenzita demografických procesov s meniacim sa vekom osoby, ktorej sa daný proces týka. Význam veku v migrácii je do istej miery taktiež prepojený s inými procesmi, avšak podľa nášho názoru je toto prepo-

jenie omnoho slabšie. Ako významnejšie sa v kontexte migrácie javí význam veku v zmysle meniacich sa fáz životného cyklu (Havlíková 2007 a Kulu a Milewski 2007). Vek ako taký teda neovplyvňuje intenzitu migrácie (napriek tomu, že mladšie ročníky sú mobilnejšie), ale možno ho považovať za ukazovateľ životnej fázy (vstup alebo odchod z pracovného trhu, zakladanie rodiny a iné). Preto nemožno ani nájsť jednoznačný, priamo úmerný vzťah medzi rastúcim vekom a zmenou intenzity mobility, príčiny migrácie sú počas života príliš volatilné.

V analýze sme vychádzali z hypotézy, že niektoré životné fázy (napr. hľadanie alebo zmena pracoviska mladých osôb) predstavujú dostatočne silné dôvody na to, aby vytvorili priestorové toky na veľké vzdialenosti najmä v dôsledku regionálnych rozdielov v trhoch práce. Naopak, v iných fázach (napr. u osôb vo veku odchodu do dôchodku) možno očakávať prípady migrácií z miest do pokojnejšieho prostredia, prípadne návratovú migráciu na vidiek u osôb, ktoré sa napríklad podieľali na urbanizácii počas socializmu, a i.

Štatistické testovanie preukázalo významnosť asociácie medzi vekom a dĺžkou migračných tokov v oboch rokoch na $p = <0,001$, môžeme preto hovoriť o veľkej štatistickej významnosti.

Obr. 3. Deviácie vo vekovej štruktúre migrantov podľa dĺžky migrácie na Slovensku v roku 1996 a 2013

Vysvetlivky: vk – veľmi krátka, k – krátka, s – stredná, d – dlhá, vd – veľmi dlhá

V roku 2013 bola selektívnosť v kontexte dĺžky migračných tokov omnoho silnejšia ako v roku 1996 (obr. 3). Zároveň môžeme identifikovať viacero závislostí:

a) Najmladší migranti vo veku 18 – 25 rokov migrujú vo väčšej miere na veľmi krátke vzdialenosti. Predpokladanou príčinou je, že ide o obdobie osamostatňovania sa od rodičov a väčšia časť týchto pohybov sa odohráva do pomerne malej vzdialenosti od pôvodného bydliska. Relatívne zachovanie významu tejto vzdialenosti (predovšetkým ak vezmeme do úvahy celkový trend) možno badať aj

u migrantov vo veku 25 – 30 rokov, kde by mohla byť obdobná príčina u osôb, ktoré sa osamostatňujú po ukončení vysokoškolského štúdia.

b) Omnoho výraznejšia je však prevaha dlhých migrácií u migrantov vo veku 25 – 30 rokov a v roku 2013 aj 30 – 35 rokov na dlhé a veľmi dlhé vzdialenosti. Tento jav je podľa nášho názoru spôsobený vstupom na pracovný trh a predchádzajúcim hľadaním vhodného zamestnania, za ktorým sú obyvatelia ochotní migrovať. Možno teda hovoriť o ekonomicky motivovanej migrácii.

c) Od veku 40 rokov až do približne dôchodkového veku nastala medzi sledovanými rokmi najväčšia zmena. Kým v minulosti bolo zastúpenie veľmi krátkych vzdialeností na nízkej úrovni a ostatné vzdialenosti boli približne vyrovnané, v súčasnosti mierne narastá význam krátkych a stredne dlhých migrácií. Zároveň dlhé a veľmi dlhé migrácie sú zastúpené vo veľmi nízkej miere. Sčasti by mohlo ísť napr. o procesy suburbanizácie, prípadne o migráciu v rámci jedného funkčného regiónu bez zmeny pracoviska. Predpokladáme, že motivácia týchto migrantov sa týka skôr zvýšenia kvality prostredia ako zníženia nákladov alebo ekonomických faktorov.

d) Pomerne zaujímavá je dominancia stredne dlhých až dlhých migrácií u migrantov nad 60 rokov. V tomto bode predpokladáme ako hlavnú motiváciu zníženie životných nákladov po udalostiach, ktoré znemožňujú zotrvanie v pôvodnom mieste (napr. úmrtie jedného z manželov, zhoršenie zdravotného stavu a iné), prípadne môže ísť o návratovú migráciu.

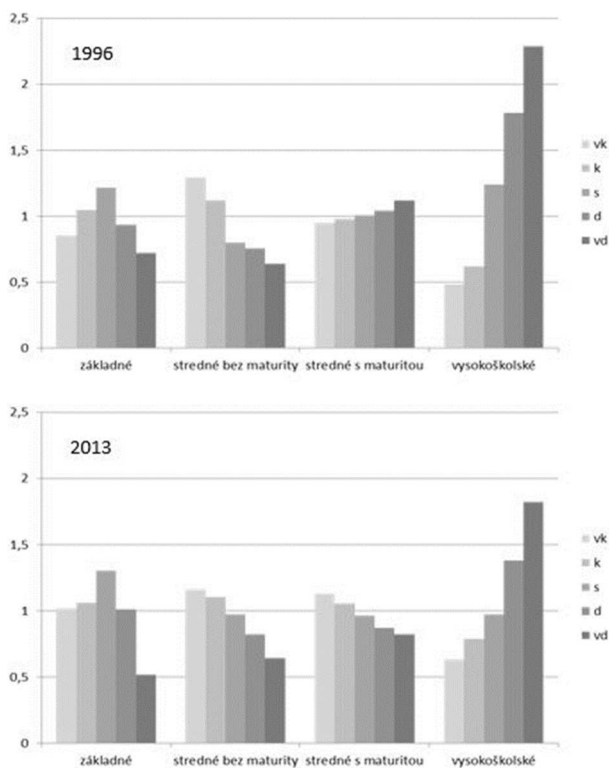
Vzdelanie

Vzdelanie je často považované za jeden zo základných faktorov, ktoré ovplyvňujú migračné správanie (Šprocha 2011 a Korpi a Clark 2015). Ostáva otázkou, či odlišné migračné správanie je dôsledkom vzdelávacieho procesu, ktoré s určitosťou má vplyv na osobnosť človeka. Z iného uhla pohľadu by vyššie dosiahnuté vzdelanie a odlišné migračné správanie mohli byť prejavom (dôsledkom) vlastností, ktoré sú jednotlivcom dané (napr. osobnostné črty, rodinné/spoločenské prostredie, predchádzajúca skúsenosť a iné.). Napriek tejto nejasnosti sa existencia asociácie medzi vzdelaním a migračným správaním nezvykne spochybňovať. Možno však predpokladať, že migrant, ktorý investoval do svojho osobného kapitálu tým, že strávil niekoľko rokov svojho života vzdelávaním, bude náchylnejší aj migrovať na väčšie vzdialenosti. Takéto migrácie na jednej strane prinášajú väčšie riziká, ale zároveň, pokiaľ je táto migrácia motivovaná najmä ekonomicky, predstavujú potenciálny zisk (či už v zmysle zlepšenia spoločenského alebo osobného kapitálu).

Výsledky štatistického testovania dokazujú, že takáto asociácia existuje a nie je náhodná ($p < 0,0001$). Zároveň je celkom zrejmé, že takáto závislosť sa najviac prejavuje najmä v prípade vysokoškolsky vzdelaných migrantov (obr. 4). Práve pri tejto kategórii vidíme výrazné prepojenie s migráciami na veľmi dlhé vzdialenosti. Naopak, ich zastúpenie pri veľmi krátkych migráciách sa blíži k 50 % oproti ich podielu v celkovej štruktúre.

V otázke príčin tohto fenoménu ostávame pri zopakovaní hypotéz o odlišnom životnom cykle a životných stratégiách týchto obyvateľov oproti ostatným s nižším vzdelaním. Prevláda medzi nimi zameranie na kariéru a teda potreba sťahovať sa za pracovnými možnosťami, ktoré sú v prípade Slovenska lokalizované najmä v západnej časti krajiny (viac k tomuto faktoru uvádzame v časti „typ obce“). Pokles veľmi dlhých migrácií v prípade vysokoškolsky vzdelaných (ktorý je však stále najvýraznejším odchýlením od priemernej štruktúry) je pravdepodobne prepoje-

ný s rozšírením siete vysokých škôl a teda ľahším získaním vysokoškolského titulu. V prípade migrantov s maturitným vzdelaním môžeme vidieť úplný obrat v preferenciách vzdialeností, hoci rozdiel medzi najpreferovanejšou a najmenej preferovanou je malý v oboch časových rezoch. Príčinou by mohla byť lepšia dostupnosť pracovných miest, ktoré vyžadujú túto úroveň vzdelania, čo prakticky znižuje motiváciu migrovať. Opäť je však potrebné poukázať na lepšiu dostupnosť vysokoškolského vzdelania, ktoré s určitosťou malo vplyv aj na túto kategóriu. Je možné, že časť stredoškolsky vzdelaných migrantov z roku 1996 sťahujúcich sa na veľké vzdialenosti by v súčasnosti preferovala získanie vysokoškolského titulu a migráciu realizovala neskôr. Zvyšné vzdelanostné kategórie by sa dali (najmä v súčasnosti) charakterizovať ako pomerne vyrovnané, najmä pokiaľ ide o krátke migrácie s trendom postupného poklesu ich zastúpenia v dlhých a veľmi dlhých migračných tokoch.

Obr. 4. Deviacie vo vzdelanostnej štruktúre migrantov podľa dĺžky migrácie na Slovensku v roku 1996 a 2013

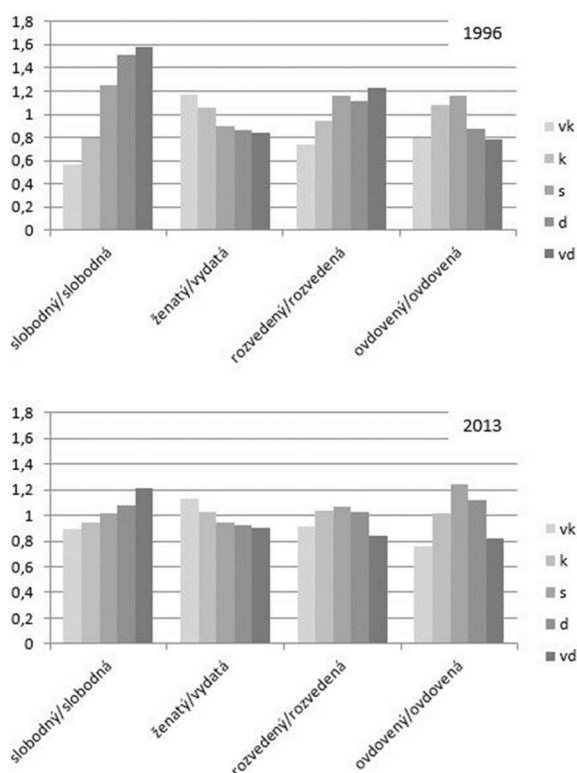
Vysvetlivky: vk – veľmi krátka, k – krátka, s – stredná, d – dlhá, vd – veľmi dlhá

Rodinný stav

Posledným štruktúrnym znakom, ktorým sa budeme zaoberať, je rodinný stav. Možno ho považovať za typický znak, ktorý je na jednej strane spätý s životným cyklom jednotlivca a na druhej odráža zmenu sociálno-demografických trendov v spoločnosti. Vplyv rodinného stavu na migráciu si všimol už Ravenstein v ro-

koch 1885 a 1889 a poukázal na vyššiu mobilitu slobodných. V oboch časových rezoch sa potvrdzuje vyššia mobilita slobodných, a to najmä na veľmi dlhé vzdialenosti. V roku 2013 evidujeme síce pokles tohto javu, avšak treba brať do úvahy aj možné migrácie kohabitujúcich párov, ktoré preberajú isté vzorce migračného správania ženatých/vydatých. Naopak, zosobášení migranti preferujú migrácie na veľmi krátke a krátke vzdialenosti. Tu by sme opäť mohli nájsť paralelu so zmenami životného cyklu, ktoré podmieňujú zmenu bydliska, avšak bez zmeny regiónu. Rozvod a ovdovenie sú ďalšími životnými udalosťami, ktoré môžu podnietiť migráciu. Rozvedení a ovdovení migranti majú veľmi podobné migračné správanie, ktoré možno zovšeobecniť na miernu preferenciu stredných vzdialeností, ktorá však nie je veľmi výrazná. Podstatnejšia je pomerne výrazne oslabená participácia na migráciách na veľmi krátke a veľmi dlhé vzdialenosti (výnimkou boli rozvedení migranti v roku 1996).

Najpodstatnejším rozdielom medzi rokmi 1996 a 2013 však zostáva zmenšovanie variability preferencií migračných dĺžok prakticky vo všetkých kategóriách rodinného stavu. Dôvodom je podstatná zmena v štruktúre obyvateľstva, ktorá spôsobila, že tieto kategórie obyvateľstva sú charakterom výrazne odlišné od ich charakteru v roku 2013. To spôsobuje „premiešavanie“ vzorcov migračného správania jednotlivcov a následnú nivelizáciu rozdielov kategórií rodinného stavu ako celkov.

Obr. 5. Deviacie v štruktúre podľa rodinného stavu migrantov a dĺžky migrácie na Slovensku v roku 1996 a 2013

Vysvetlivky: vk – veľmi krátka, k – krátka, s – stredná, d – dlhá, vd – veľmi dlhá

Typ obce

Typ obce nemožno považovať za štruktúrny znak migranta v pravom slova zmysle. Napriek tomu je to charakteristika, v prípade ktorej možno predpokladať previazanosť na iné štruktúrne znaky (napr. vek, vzdelanie atď.). Preto považujeme za prínosné, ak podrobíme analýze aj asociáciu či výber mestského typu obce alebo vidieckej obce, ktorý nejakým spôsobom ovplyvňuje vzdialenosť, na ktorú bola migrácia uskutočnená. Keďže mestských obcí je výrazne menej ako vidieckych, predpokladáme, že migrácie smerujúce do nich budú mať väčšiu priemernú vzdialenosť. Naopak, v prípade emigrácie z miest možno očakávať vplyv suburbanizačných procesov, ktoré by mali priemernú vzdialenosť znižovať.

Na úvod treba poznamenať, že sa pomerne výrazne zmenili tendencie obyvateľov jednotlivých obcí v participácii na vnútornej migrácii. Všeobecne by sa dali charakterizovať ako: 1) zvyšovanie (relatívnej) atraktivity vidieckych obcí (znižovaním podielu emigrantov z vidieka a zvyšovaním podielu imigrantov na vidiek). Tento trend potvrdzuje tvrdenie Bezáka (2006) o dekoncentračných trendoch v redistribúcii obyvateľstva migráciou. Opačný trend (znižovanie atraktivity) je evidentný v prípade miest (okrem Bratislavy a Košíc); 2). Ostatným trendom je zvyšovanie podielu migrácií smerujúcich z alebo do Bratislavy 3), čo naznačuje, že Bratislava posilňuje svoju pozíciu v rámci formovania migračnej mapy Slovenska (tab. 5).

Tab. 5. Podiel typov obcí na migrácii Slovenska v roku 1996 a 2013

Typ obce	Zdrojové obce		Cieľové obce	
	1996	2013	1996	2013
Bratislava	4,8	6,1	5,8	8,5
Košice	3,0	2,9	3,0	2,1
Mesto	40,7	46,1	40,4	34,5
Vidiek	51,5	44,9	50,8	54,9
Spolu	100,0	100,0	100,0	100,0

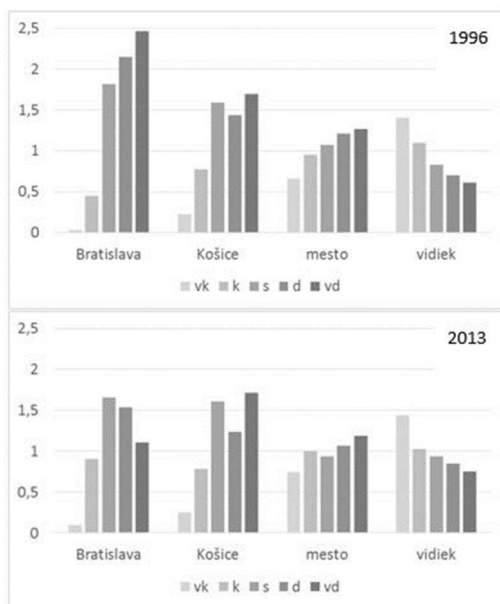
Testovanie štatistickej významnosti dokazuje, že asociácia medzi typom zdrojových, resp. cieľových obcí a dĺžkou migrácie nie je náhodná ($p < 0,0001$) v ani jednom z oboch sledovaných rokov.

Okrem jedného prípadu (Bratislava ako zdrojová obec) možno považovať asociáciu týchto dvoch premenných za stabilnú v čase (hoci zmeny intenzity sú prítomné).

V prípade situácie z hľadiska východiska migrácie (obr. 6) možno považovať Bratislavu, Košice a zvyšné mestá za navonok veľmi podobné. Migranti pochádzajúci z týchto kategórií obcí majú väčšie tendencie sťahovať sa na stredné, dlhé a veľmi dlhé vzdialenosti než na kratšie. V roku 1996 bola táto tendencia najvýznamnejšia v prípade Bratislavy, v súčasnosti je približne na úrovni Košíc. Najvýznamnejšou zmenou je výrazný pokles migrácií na veľmi dlhé vzdialenosti u Bratislavčanov. Tá bola pravdepodobne spôsobená suburbanizačnými trendmi, ktoré sa uskutočňujú na krátke vzdialenosti (a teda „sťahujú“ váhu dlhých migračných tokov). Ostatné mestá zaznamenávajú podobný trend, avšak v omnoho menšej miere. Oby-

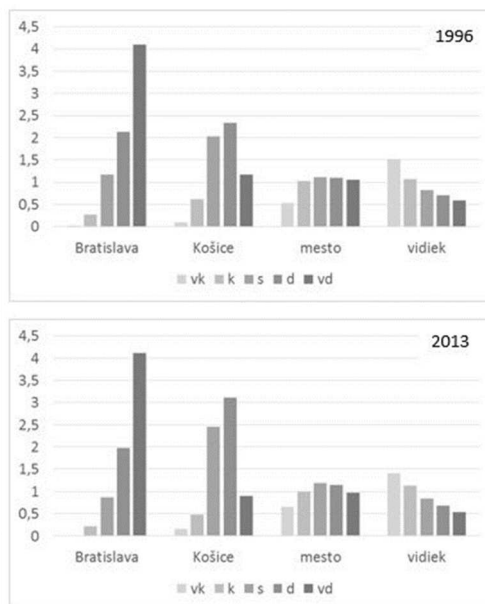
vatelia vidieka majú naopak väčšiu tendenciu sťahovať sa na veľmi krátke vzdialenosti. Tieto výsledky sú prekvapujúce z dvoch dôvodov. Prvým je význam dlhých migrácií smerujúcich z Bratislavy. Tu by sme očakávali prevahu krátkych migrácií v rámci suburbanizácie. Druhým je naopak prevaha veľmi krátkych migrácií obyvateľov vidieka. V tomto bode by bolo možné očakávať väčší vplyv miest ako stredísk, kam by teoreticky mali smerovať obyvatelia z vidieka, a väčšiu váhu by mala mať kategória krátkych migračných tokov (5 – 25 km) a stredných migračných tokov (25 – 50 km). Výsledky teda poukazujú na význam medziobecných migrácií.

V prípade asociácie medzi cieľovou kategóriou obce a dĺžkou migrácie sa štyri kategórie obcí navzájom výrazne líšia, a to v oboch rokoch (obr. 7).

Obr. 6. Deviacie v štruktúre typov zdrojových obcí na Slovensku podľa dĺžky migrácie v roku 1996 a 2013

Vysvetlivky: vk – veľmi krátka, k – krátka, s – stredná, d – dlhá, vd – veľmi dlhá

Obr. 7. Deviacie v štruktúre typov cieľových obcí na Slovensku podľa dĺžky migrácie v roku 1996 a 2013

Vysvetlivky: vk – veľmi krátka, k – krátka, s – stredná, d – dlhá, vd – veľmi dlhá

Je celkom zrejmé, že do Bratislavy smerujú migranti najmä z veľmi veľkých vzdialeností, má teda celoslovenský dosah. Košice zohrávajú akúsi komplementárnu úlohu a sú atraktívne pre migrantov zo širšieho regiónu východného Slovenska. Kategória zvyšných miest má pomerne vyrovnanú štruktúru migrantov podľa vzdialeností. Toto môže byť dôsledkom dvoch príčin. Prvou je, že menšie mestá jednoducho nepriťahujú migrantov zo svojho okolia a ich pozícia ako lokálnych centier sa prejavuje len vo forme dochádzky do zamestnania. Druhou príčinou by mohla byť neschopnosť konkurovať Bratislave a Košiciam, ktoré sťahujú veľkú časť migrantov k sebe. Jedinou spoločnou črtou týchto troch kategórií je relatívne menšie zastúpenie migrantov z veľmi krátkych vzdialeností, čo sa dá pomerne jednoducho vysvetliť dobrou dostupnosťou do mesta a teda zníženou potrebou sťahovať sa doň. V prípade migrantov smerujúcich na vidiek je možné sledovať zvýšený

podiel veľmi krátkych migrácií a následne nepriamu úmernosť narastajúcej dĺžky migračných tokov a klesajúceho zastúpenia migrantov smerujúcich na vidiek.

Z výsledkov by mohlo byť máťuce, že tvary niektorých grafov (napr. pre kategóriu vidieckych obcí) majú veľmi podobný tvar bez ohľadu na to, či sú zdrojovými alebo cieľovými obcami. Matica vzájomných migračných tokov kategórií obcí (tab. 6 a 7) má veľmi podobné hodnoty nad aj pod diagonálou. Zdá sa teda, že Ravensteinova (1885 a 1889) myšlienka o tom, ako každý migračný tok generuje protitok, ktorý ho do istej miery kompenzuje, je pravdivá aj v našom prípade.

Tab. 6. Matica vzájomných migrácií typov obcí na Slovensku v roku 1996

		Cieľové			
		Bratislava	Košice	mesto	vidiek
Zdrojové	Bratislava	–	35	1 109	1 252
	Košice	66	–	445	1 004
	mesto	1 639	567	6 811	1 1479
	vidiek	1 190	894	11 992	1 1846

Tab. 7. Matica vzájomných migrácií typov obcí na Slovensku v roku 2013

		Cieľové			
		Bratislava	Košice	mesto	vidiek
Zdrojové	Bratislava	–	18	1 225	2 236
	Košice	156	–	389	1 119
	mesto	2 849	482	6 718	16 128
	vidiek	1 846	701	11 258	11 712

ZÁVER

Predložená práca vychádzala zo všeobecne akceptovaného tvrdenia, že migrácia je selektívnym procesom. Tento jav bol veľakrát potvrdený v domácej aj zahraničnej literatúre a je podložený aj mnohými teóriami, ktoré spadajú svojou podstatou nielen do odboru geografie, ale aj demografie, sociológie, ekonómie a iných spoločenských vied. Predložená bola hypotéza, že nielen samotná ochota migrovať, ale aj vzdialenosť, na ktorej k tomuto pohybu dochádza, je do značnej miery ovplyvnená sociálno-demografickými (a geografickými) znakmi, ktorých nositeľom je jediniec – migrant.

Domnievame sa, že sa nám podarilo tento predpoklad potvrdiť, a to nielen štatistickým testovaním, ale aj načrtnutím možných príčin tohto javu. Mnohé z výsledkov boli očakávané, avšak dosiaľ neboli exaktne potvrdené. Ide napríklad o preferenciu väčších migračných vzdialeností v prípade slobodných a vyššie vzdelaných migrantov. Je však dobré upriamiť pozornosť na tie, ktoré nie celkom zodpovedajú možným predpokladom. K nim by sme mohli priradiť napríklad vplyv pohlavia, ktorý sa nepreukázal vo zvýšenej frekvencii niektorých z kategórií dĺžok migračných tokov. Zároveň však mnohé práce potvrdzujú, že ženy všeobecne vy-

kazujú vyššiu mobilitu a dalo by sa teda očakávať odlišné migračné správanie ako majú muži. Iným prípadom je „zmiešavanie“ vzorcov migračného správania migrantov podľa úrovne vzdelania alebo rodinného stavu. Táto nivelizácia rozdielov, ktoré boli v roku 1996 omnoho výraznejšie, je spôsobená deformáciou dlhodobo stabilných štruktúr v spoločnosti. Meniaci sa model rodinného a spoločenského (resp. ekonomického) správania, napríklad v spojení s rozšírením možností získať vysokoškolské vzdelanie, jednoznačne ovplyvňuje štruktúru migrantov podľa jednotlivých kategórií týchto premenných aj v súvislosti s preferenciami migračných vzdialeností.

Ako ďalší zaujímavý výsledok sa ponúka pozícia miest v štruktúre prerozdelenia ľudského kapitálu formou migrácie. Podľa výsledkov, s výnimkou Bratislavy a Košíc, slovenské mestá nemajú dostatočnú atraktivitu, aby priťahovali migrantov z väčších vzdialeností. Táto neatraktivita sa nemusí javiť ako problém, treba si však uvedomiť, že zaostávajúce regióny opúšťajú ako prví najkvalifikovanejší obyvatelia, ktorí by sa za iných okolností mohli sami zúčastňovať na rozvoji regiónu (minimálne tou formou, že by svoj pracovný kapitál ponúkli na lokálnom trhu).

Vo všeobecnosti sa však stále potvrdzuje, že najpočetnejšou zložkou migračných vzorcov na Slovensku sú krátke migrácie. Migrácie na dlhšie vzdialenosti vykonáva najmä obyvateľstvo s vyšším osobným kapitálom a sú sústredené do malého počtu migračných tokov.

LITERATÚRA

- ANSON, J. (2004). The migrant mortality advantage: a 10 month follow-up of the Brussels population. *European Journal of Population*, 20, 191-218.
- BECKER, G. (2008). Human capital. In Henderson, D., R., ed. *Concise encyclopedia of economics* (2nd ed.), (Liberty Fund, Inc.), [Online]. Dostupné na: <http://www.econlib.org/library/Enc/HumanCapital.html> [cit: 09-04-2017].
- BEŽAK, A. (2000). *Funkčné mestské regióny na Slovensku*. Geographica Slovaca, 15, Bratislava (Geografický ústav SAV).
- BEŽAK, A. (2002). Interregionálne migrácie na Slovensku v rokoch 1981-1998. *Sociológia*, 34(4), 327-344.
- BEŽAK, A. (2005). Priestorová koncentrácia interregionálnych migrácií na Slovensku. *Geografický časopis*, 57, 187-205.
- BEŽAK, A. (2006). Vnútoré migrácie na Slovensku: súčasné trendy a priestorové vzorce. *Geografický časopis*, 58, 15-44.
- BEŽAK, A. (2008). Dištančne vážené miery a ich aplikácia pri analýze interregionálnych migrácií na Slovensku. *Geografická revue*, 4(2), 19-29.
- BORJAS, G. J. (1987). Self-selection and the earnings of immigrants. *The American Economic Review*, 77(4), 531-553.
- CORBETT, M. (2007). All kinds of potential: women and out-migration in an Atlantic Canadian coastal community. *Journal of Rural Studies*, 23, 430-442.
- ČERMÁK, Z. (2005). Migrace a suburbanizační procesy v České republice. *Demografie*, 47, 169-176.
- GIELE, J. Z., ELDER, G. H. (1998). *Methods of life course research: qualitative and quantitative approaches*. London (Thousand Oaks).
- HAVLÍKOVÁ, J. (2007). Věk v sociologické teorii: perspektiva životního běhu. *Sociální studia* 4, 179-200.
- JURČOVÁ, D. (2010). *Migračné toky v Slovenskej republike*. Bratislava (INFOSTAT).
- JURČOVÁ, D. (2015). *Vybrané metodologické aspekty migrácie obyvateľstva SR*. Zborník príspevkov z 15. Slovenskej demografickej konferencie, Trenčianske Teplice, September 17-18, 2015.

- KORPI, M., CLARK, A. V. W. (2015). Internal migration and human capital theory: to what extent is it selective? *Economics Letters*, 136, 31-34.
- KULU, H., MILEWSKI, N. (2007). Family change and migration in the life course: an introduction. *Demographic Research*, 17, 567-590.
- LEE, E. S. (1966). A theory of migration. *Demography*, 3, 147-157.
- MARMOT, M. G., ADELSTEIN, M. A., BULUSU, L. (1984). Immigrant mortality in England and Wales 1970 – 1978. *OPCS studies of medical and population subjects No. 47*. London (HMSO).
- PODOLÁK, P. (2006). Priestorový pohyb obyvateľstva – vnútorná migrácia na Slovensku. In Mládek, J., Kusendová, D., Marenčáková, J., Podolák, P., Vaňo, B., eds. *Demogeografická analýza Slovenska*. Bratislava (UK), pp. 69-78.
- PODOLÁK, P. (2010). Vplyv migrácie na dynamiku rozvoja sídiel v okrese Rimavská Sobota. In Kallabová, E., Andráško, I., eds. *Časoprostorové zmeny regionálnych a krajinných štruktúr*. Brno (Ústav geoniky Akademie věd ČR), pp. 103-107.
- PODOLÁK, P. (2016). Únik z regiónov chudoby: migrácia alebo zmeny demografického správania? In Michálek, A., Podolák, P., eds. *Regióny chudoby na Slovensku*. Bratislava (Geografický ústav SAV), pp. 113-133.
- RASMUSSEN, R. O. (2011). Why the other half leave: Gender aspects of northern sparsely populated areas. In Carson, D., Rasmussen, R., Huskey, L., Taylor A., eds. *Demography at the edge. remote human populations in developed nations*. Farnham (Ashgate Publishing), pp. 237-254.
- RAVENSTEIN, E. G. (1885). The laws of migration. *Journal of the Statistical Society of London*, 48, 167-235.
- RAVENSTEIN, E. G. (1889). The laws of migration. *Journal of the Royal Statistical Society*, 52, 241-301.
- ROY, A., D. (1951). Some thoughts on the distribution of earnings. *Oxford Economic Papers*, 3, 135-146.
- SJAASTAD, L. A. (1962). The costs and returns of human migration. *Journal of Political Economy* 70(5), 80-93.
- ŠPROCHA, B. (2011). Vnútorná migrácia podľa najvyššieho dokončeného vzdelania na Slovensku. *Prognostické práce*, 3(3), 213-246.
- ZILIAK, S. T., McCLOSKEY, D. N. (2008). *The cult of statistical significance: how the standard error costs us jobs, justice, and lives*. Ann Arbor (The University of Michigan Press).
- ZIPF, G. (1946). The PP/D Hypothesis: on the intercity movements of persons. *American Sociological Review*, 11, 677-686.

Arnold K a k a š

DISTANCE AS A FACTOR OF RESEARCH OF INTERNAL MIGRATION WITHIN SLOVAKIA

Migration is often characterized as a selective process in terms of odds of some groups of people that they will be participating in migration. Moreover, migration is a very complex process; therefore, for full understanding, multidimensional approach is needed. In the multidimensional approach, different theories, such as neoclassical theory, the new economy of migration or theory of dual market will be employed. Also, from a sociological point of view, there are push-pull theory and theory of migration networks. All of these theories provide (although indirectly) theoretical background for the assumption of selectivity.

Author's hypothesis, which is verified in this paper, assumes that not only participation in migration is affected by selectivity, but also certain lengths of migration flows are typical for specific categories of migrants. To measure the connection between structural characteristics of migrants and distance of their migration, it was necessary to create ordinal length categories. In this paper, they are based on empirical evidence. Since there were important

changes in the population structure of Slovakia, statistical tests and analyses are made for two separate years – 1996 and 2013. It is not possible to create an average for period which would consist of more years because there is nothing such as “average” migrant. Each migrant is a unique entity entering the migration process. Additional calculations were made for other years which are not part of this paper and their role was to ensure assumed trends.

The obtained results confirmed some of the expected trends, but still, there are some surprising conclusions. First, the predominance of women in internal migration is not dependent on the length of migration flows. There is no evidence that women would travel to further destinations, e.g. cities, where the third sector is more typical. Another surprising result is the “smoothing” of deviation between categories of structures of migrants. For example, in the year 1996 differences between migrants with a university degree and the rest of them were much more significant than in 2013. A similar situation has occurred in the structure according to family status. These changes are mainly caused by changes in the structure of the whole population and their reasons. Second, demographic transition, change of social behaviour, and better availability of higher education are the reasons of the intertwining of migratory trends which were typical for certain groups of migrants in the past. All these changes result into a deviation of distance preferences.

Regarding the place of origin and destination, only Bratislava and Košice can attract migrants from greater distances. This might be a problem for the rest of cities – local centers – because they can possibly lose the most qualified inhabitants who are more likely to migrate into the above-mentioned cities of Slovakia. Some of our findings confirmed results of other research papers and commonly accepted thoughts. Other findings invoke new questions about the motivation of internal migrants. It will be a challenging multidisciplinary task to answer these questions.